

KAKO IZVJEŠTAVATI O KVALITATIVNIM ISTRAŽIVANJIMA? SMJERNICE ZA ISTRAŽIVAČE, MENTORE I RECENZENTE

SAŽETAK

Provođenje kvalitativnih istraživanja sve je popularnije u socijalnom radu i socijalnoj politici. Istovremeno ne postoje smjernice za izvještavanje i prikazivanje kvalitativnih podataka i istraživanja, što je ključno za procjenu njihove vjerodostojnosti. Cilj ovog rada je prikaz Smjernica za izvještavanje o kvalitativnim istraživanjima kojima će se od 2015. godine rukovoditi časopis Ljetopis socijalnog rada. Polazište razvoja ovih smjernica je lista od 32 kriterija za izvještavanje o kvalitativnim istraživanjima provedenih korištenjem intervjua i fokusnih grupa poznatih kao COREQ (Tong, Sainsbury i Craig, 2007.). Temeljem analize objavljenih članaka u Ljetopisu socijalnog rada ova lista je dopunjena sa šest kriterija koji se odnose na teorijski kontekst istraživanja, izbor metode prikupljanja podatka, etička pitanja,

---

Prof. dr. sc. Marina Ajduković, psihologinja, e-mail: marina.ajdukovic@pravo.hr

Prethodno priopćenje
Primljeno: prosinac, 2014.
Prihvaćeno: prosinac, 2014.
UDK: 001.8 : 303.022
DOI 10.3935/ljsr.v21i2.44

Marina Ajduković
Studijski centar socijalnog rada
Pravni fakultet
Sveučilište u Zagrebu

Ključne riječi:

kvalitativno istraživanje,
vjerodostojnost, kriteriji za
izvješćivanje.

odstupanja od planiranog nacrtu istraživanja, opis okvira analize podataka te ograničenja istraživanja. Nakon primjene u praksi i povratnih informacija autora i recenzenata ove smjernice bit će po potrebi revidirane i otvorene dopunama.

UVOD

Poticaj za ovaj tekst povezan je s moje dvije značajne uloge. Prva je uloga glavne urednice *Ljetopisa socijalnog rada* čiji je cilj promicanje suvremenih spoznaja značajnih za teoriju, metodologiju, primijenjena istraživanja i unaprjeđivanje djelovanja u polju socijalnih djelatnosti, specifično socijalnog rada, i srodnih disciplina. Druga je voditeljice Doktorskog studija iz socijalnog rada i socijalne politike čiji je cilj jačanje znanstvenih kapaciteta istraživača u području socijalnih djelatnosti.

Iz uloge voditeljice Doktorskog studija iz socijalnog rada i socijalne politike sudjelovala sam u organiziranju simpozija za polaznike dokorskog studija iz socijalnog rada i socijalne politike »Odabrane teme kvalitativne metodologije«¹. Poticaj za organiziranje ovog simpozija bio je sve veći interes studenata, kako dokorskog tako i specijalističkih studija koji se provode pri Studijskom centra socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu, za kvalitativni pristup. Primarni ciljevi simpozija bili su: (1) bolje metodološko razumijevanje i konceptualno usklađivanje kvalitativnih nacrtu i metoda istraživanja, (2) jačanje kritičnosti dokorskih studenata pri korištenju i planiranju kvalitativnih istraživanja te (3) uspostava minimalnih standarda za planiranje, provođenje i objavljivanje radova iz područja kvalitativnog pristupa.

I kao urednica *Ljetopisa socijalnog rada* uočila sam sve veći interes za objavljivanje radova koji prikazuju nalaze istraživanja koji se temelje na kvalitativnom pristupu. Također sam svjesna i brojnih poteškoća vezanih uz njihovo recenziranje i objavljivanje. Poteškoće su, s jedne strane, formalne naravi, jer dio radova nije dovoljno precizno izvještavao o inače dobro provedenom kvalitativnom istraživanju. No, s druge strane, uočene su i brojne suštinske metodološke nedorečenosti i nedostaci koji su dovodili u pitanje valjanost prikazanih nalaza.

S treće strane, recenzenti su često vrlo neujednačeni pri dvostruko »slijepoj« recenziji ovih radova, što je ukazivalo da i među njima ne postoji suglasnost o minimalnim standardima za planiranje, provođenje i objavljivanje istraživanja u kojim se koristi kvalitativni pristup. Istodobno, svjesna sam da za *Ljetopis socijalnog rada* nismo razvili i učinili dostupnim *Smjernice za izvještavanje i provjeru kvalitete kvali-*

---

¹ Simpozij »Odabrane teme kvalitativne metodologije« organizirao je Doktorski studij socijalnog rada i socijalne politike 21. i 22. veljače 2013.

tativnih istraživanja koje su se sve češće počele objavljivati u različitim međunarodnim časopisima.

Stoga je ovaj rad primarno prikaz *Smjernica za izvještavanje o rezultatima istraživanja* koja koriste kvalitativni pristup. Želim naglasiti da, iako se ove smjernice mogu koristiti kao korisna ček-lista za planiranje i provođenje kvalitativnih istraživanja istraživačima i kao dobar »alat« mentorima za usmjeravanje doktoranda/studenta, one nisu metodološki napuci kako provoditi kvalitativno istraživanje. Smatram da bi izrada takvih metodoloških naputaka i njihovo objavljivanje (iako bi to mnogima bilo praktično) predstavljalo rizik promicanja »zanatskog pristupa« u kojem se istraživače ne potiče da kritički čitaju i koriste metodološku literaturu iz ovog područja. Naime, postoje neki značajni domaći izvori (npr. Milas, 2005.; Koller-Trbović i Žižak, 2008.; Vučković Juroš, 2011.; Rimac i Ogresta, 2012.) i obilje međunarodne literature o kvalitativnom pristupu u društvenim znanostima (npr. Miles i Huberman, 1994.; Krueger i Casey, 2000.; Denzin i Lincoln, 2005.; Padgett, 2008.; Tracy, 2013.), pa svi koji planiraju koristiti kvalitativni pristup imaju mogućnost kritičkog i ciljanog izučavanja kvalitativne metodologije u skladu s ciljevima svog istraživanja. Uz to neki autori upozoravaju (npr. Sandelowski, 1998.) da zbog bogatstva različitih pristupa koje koriste kvalitativna istraživanja niti jedan »metodološki vodič« ne može vrijediti za sva kvalitativna istraživanja, a da je istraživač taj koji mora odabrati pristupe i metode koji najbolje odgovaraju njegovim istraživačkim ciljevima i podacima.

Iz pozicije urednice *Ljetopisa socijalnog rada* smatram da je puno bolja strategija da uredništvo, po analogiji s nekim uglednim međunarodnim časopisima, počne sustavno objavljivati uredničke uvodnike (tzv. *editorial*) ili/i pozvane radove koji problematiziraju najčešće kritične točke u kvalitativnim istraživanjima. Dobar primjer takvog pristupa je npr. svega dvije stranice dugačak urednički uvodnik iz časopisa *Archive of Sexual Behaviour* o politici časopisa o nužnoj veličini uzorka u kvalitativnim istraživanjima koja koriste dubinski intervju (Dworkin, 2012.).

Razvoj i poticanje korištenja *Smjernica za izvještavanje o rezultatima kvalitativnih istraživanja* imaju za cilj pomoći istraživačima i recenzentima da usvoje zajednički okvir o tome koje sve elemente treba imati takav rad, kako bi se mogla primjereno procijeniti njegova vjerodostojnost i dosljednost. To je iznimno važno za očuvanje znanstvenog digniteta kvalitativnog pristupa jer, kao što opravdano navodi Vučković Juroš (2011.: 162): »neznanstvena« reputacija kvalitativnih istraživanja može biti pripisana i često nerazvijenim normama o izvještavanju o kvalitativnim istraživanjima«.

No prije prikaza *Smjernica za izvještavanje o kvalitativnim istraživanjima*, kratko ću se osvrnuti na dosadašnja iskustva *Ljetopisa socijalnog rada* s objavljivanjem radova u kojima se koristio kvalitativni pristup.

ISKUSTVA S OBJAVLJIVANJEM RADOVA U KOJIMA SE KORISTIO KVALITATIVNI PRISTUP U LJETOPISU SOCIJALNOG RADA

U razdoblju od 20 godina izlaženja *Ljetopisa socijalnog rada* (od 1993. do 2013. godine) objavljena su 303 znanstvena rada (201 izvorni znanstveni rad, 92 pregledna rada i 10 prethodnih priopćenja) te 82 stručna rada (Vejmelka i Švenda-Radeljak, 2014.). Naknadna analiza provedena za potrebe ovog rada pokazala je da su svi radovi u kojima se koristio ili se odnose na kvalitativni pristup, njih 21, bili kategorizirani kao izvorni znanstveni radovi ili prethodna priopćenja. Objavljen je samo jedan pregledni rad (Urbanc i Ajduković, 2010.) koji se referira na rezultate prethodno objavljenog kvalitativnog istraživanja s metodološkom bilješkom u kojoj se razrađuje pet kriterija vrednovanja kvalitete kvalitativnih istraživanja koje su razvili Miles i Huberman (1994.: 278-280). Ipak, taj rad nije primarno usmjeren niti na prikaz kvalitativnih istraživanja niti na teorijsku raspravu značajnu za metodologiju kvalitativnih istraživanja te stoga nije uvršten u ovu analizu.

U tablici 1. prikazan je udio radova u kojima se koristio kvalitativni pristup u kategorijama izvornih znanstvenih radova ili prethodnih priopćenja po petogodišnjim razdobljima.

Tablica 1. Broj izvornih znanstvenih radova i prethodnih priopćenja objavljenih u *Ljetopisu socijalnog rada* po petogodišnjim razdobljima tijekom 20 godina izlaženja

	Izvorni znanstveni radovi i prethodna priopćenja	Radovi u kojima je korišten kvalitativni pristup (udio)
1994.-1998.	26	-
1999.-2003.	37	-
2004.-2008.	57	7 (12%)
2009.-2013.	91	14 (15%)
UKUPNO	211	20 (9,5%)

Kao što se može vidjeti, u prvih 10 godina izlaženja *Ljetopisa socijalnog rada* niti u jednom objavljenom empirijskom znanstvenom radu nije korišten kvalitativni pristup. U posljednjih 10 godina udio ovih radova je sve veći, te je u razdoblju od 2004. do 2008. bilo objavljeno 12%, a u posljednjih 5 godina nešto više, odnosno 15% radova. Popis svih objavljenih radova u kojima je korišten kvalitativni pristup ili koji o njemu govore nalazi se u prilogu 1.

S obzirom na čestu primjerenost i primjenjivost kvalitativnog pristupa upravo u području socijalnog rada, broj objavljenih radova relativno je mali. To je u skladu

s analizom Vučković Juroš (2011.) o broju objavljenih kvalitativnih istraživanja u najvažnijih 9 hrvatskih časopisa u području društvenih znanosti koja je pokazala da su objavljena samo 43 takva članka u razdoblju od 10 godina (2000.-2009.). Po svemu sudeći, to je odraz dominantnog istraživačkog kvantitativnog diskursa u društvenim znanostima.

No, možemo li ipak očekivati povećani porast istraživanja u kojima se koristi kvalitativni pristup? Po svemu sudeći, da. Za to postoji nekoliko razloga.

Kvalitativni pristup je pogodan za mnoga istraživanja u socijalnom radu. Pruža mogućnost za produbljeno razumijevanje različitih iskustava i stajališta korisnika usluga, kreatora politike, stručnjaka, volontera. Pogodan je za proučavanje različitih socijalno osjetljivih pitanja i omogućava uključivanje sudionika koji bi mogli imati poteškoća u izražavanju kada se koriste uobičajene kvantitativne metode istraživanja. Suvremena načela i teorijski temelji socijalnog rada kao npr. korisnička perspektiva, značaj višestrukih perspektiva, konstruktivistički pristup, postmodernizam (Čačinović Vogrinčić i sur., 2007.) upravo pozivaju na korištenje kvalitativnog pristupa.

Uz to, još prije 30 godina, naš ugledni sociolog Ivan Kuvačić u uvodniku *Revije za sociologiju* posvećenom seminaru »Kvalitativna metodologija«² navodi: »...kvalitativni pristup otvara mogućnosti manjih istraživanja, što ih mogu obavljati pojedinci i manje grupe koje ne raspolažu znatnim financijskim sredstvima« (Kuvačić, 1984.: 189). Polazeći od trenutne situacije vrlo ograničenih financijskih sredstava za istraživanja, možemo očekivati povećani interes za kvalitativnu metodologiju iz istih razloga koji su bili prisutni i prije 30 godina.

U uglednim međunarodnim znanstvenim časopisima sve su prisutniji članci koji koriste kvalitativni pristup, a sve su utjecajnije i specijalizirani časopisi u području kvalitativnog pristupa i to u širokom rasponu znanstvenih disciplina od društvenih znanosti do medicinskih i edukacijskih znanosti. To je nedvojbeno dodatni poticaj i našoj istraživačkoj zajednici.

No postoji rizik da zbog nedovoljnih kompetencija istraživača, ova istraživanja postanu popularno »brzo« i metodološki nepromišljeno rješenje. To samo može dovesti do narušavanja reputacije i obezvrjeđivanja kvalitativnog pristupa, na što upozoravaju mnogi autori u svijetu i u nas (npr. Tong, Sainsbury i Craig, 2007.; Ajduković, 2008.; Tracy, 2010.; Vučković Juroš, 2011.).

Za potrebe simpozija *Odabrane teme kvalitativne metodologije* priredila sam izlaganje »Kritične točke u kvalitativnim istraživačkim nacrtima i radovima: kako učiti iz grešaka?« (Ajduković, 2013.), koje se u najvećoj mjeri temeljilo na analizi do tada objavljenih ili za objavljivanje u *Ljetopisu socijalnog rada* predanih radova re-

² Navedeni seminar organiziralo je Sociološko društvo Hrvatske od 13. do 15. studenog 1984.

levantnih za ovu temu. Sistematizacija i uvid u teorijsku i metodološku konceptualizaciju objavljenih kvalitativnih radova suočili su me s neugodnom činjenicom o postojanju velike razlike u kvaliteti i načinu prikazivanja radova u kojima je korišten kvalitativni pristup. Daljnja i dublja razrada najčešćih slabosti objavljenih radova podrazumijevala bi njihovo citiranje ili konkretizaciju koja bi jasno upućivala na autore, što bi me, kao urednicu, dovelo u spornu etičku poziciju da se kritički osvrćem na radove koji su objavljeni u mojem uredničkom mandatu. Umjesto toga, analizu sam iskoristila kao prijelomnu točku, odnosno kao temelj za promjenu u području uredničkog rada uvođenjem *Smjernica za izvještavanje o kvalitativnim istraživanjima* kao naputak za autore i recenzente od 2015. godine.

SMJERNICE ZA IZVJEŠTAVANJE O KVALITATIVNIM ISTRAŽIVANJIMA

Kao i sve vrste istraživanja, kvalitativno istraživanje mora biti visoke kvalitete, kako bi ga prihvatili kao vjerodostojnog i relevantnog i stručnjaci iz prakse i znanstvenici. Međutim, često je teško odrediti obilježja »dobrog« kvalitativnog istraživanja osim navođenja nekih općih načela o transparentnosti metodoloških postupaka, sadržajnoj relevantnosti i/ili doprinosu razvoju novih spoznaja (Reynolds i sur., 2011.).

Postoji suglasnost u istraživačkoj zajednici da je nepostojanje ili nepridržavanje kriterija kvalitete kvalitativnih istraživanja odgovorno za česte ocjene tih studija kao »manje znanstvenih«. Stoga je u posljednjih 15-ak godina vidljiv napor da se postigne suglasnost i transparentnost o ključnim elementima o kojima valja voditi računa kad se priređuju radovi o kvalitativnim istraživanjima. Značajni časopisi posvetili su pozornost razvoju standarda i kriterija za objavljivanje nalaza kvalitativnih istraživanja i to u brojnim područjima - od medicinskih znanosti (npr. Malterud, 2001.; Stige, Malterud i Midtgarden, 2009.; Hannes, Lockwood i Pearson, 2010.), edukacijskih znanosti (npr. Anfara, Brown, i Mangione, 2002.), psihologije (npr. Elliott, Fischer i Rennie, 1999.; Matthews, 2005.), sociologije (Tracy, 2010.; 2013.) do socijalnog rada (Rubel i Villalba, 2009.; Lietz i Zayas, 2010.)³.

Razvoj i korištenje kriterija za izvještavanje o kvalitativnim istraživanjima objedinjenih u ček-liste imaju i svoje kritičare. Tako npr. Barbour (2001.) ukazuje da se takve liste ne smiju koristiti kao kruti i obavezni »protokol« za istraživače i recenzente, jer to može dovesti do formalizma u kojem se ograničava korištenje bogatstva kvalitativnog pristupa, te da pri procjeni radova treba primarno voditi računa o kontekstu u kojem su donošene određene metodološke odluke.

³ *Iskrpni popis web-izvora, članaka i knjiga koji se bave ovim pitanjem objedinio je Chenaoil (2011.).*

I u poznatom udžbeniku Denzina i Lincolнове (2005.) opći je stav da je korištenje ček-liste kriterija za izvještavanje o kvalitativnim istraživanjima kontroverzno zbog nestandardiziranih istraživačkih strategija, metodološkog pluralizama i postmodernističkog diskursa. Ipak, brojnost uredničkih nastojanja da se uvedu takve ček-liste pokazuje da su one nužna faza osiguranja znanstvene kvalitete kvalitativnog pristupa i način otvaranja različitih časopisa objavljivanju priloga koji koriste kvalitativni pristup.

Polazeći od svoje uredničke uloge, ponovno naglašavam razliku između *Smjernica za izvještavanje o kvalitativnim istraživanjima* i procjene kvalitete samog istraživanja. I autori i recenzenti trebaju voditi računa i o jednom i o drugom, no radi se o dvije različite dimenzije procesa procjene podobnosti rada za objavljivanje. Što se tiče procjene kvalitete samog istraživanja preporučam rad Sarah Tracy (2010.) koja daje dobar i zanimljiv, te dovoljno širok i fleksibilan model osiguranja kvalitete kvalitativnih istraživanja. Model uključuje osam ključnih točaka kvalitete kvalitativnog istraživanja: (1) značaj/vrijednost teme, (2) raznolikost teorijskih konstrukata, izvora podataka i konteksta, (3) iskrenost istraživača koja se očituje u refleksiji o vlastitim vrednotama, uvjerenjima te transparentnosti o korištenim metodama i izazovima njihove primjene, (4) vjerodostojnost koju može osigurati detaljan opis istraživačkog postupka, triangulaciju ili kristalizaciju, višestrukost perspektiva, refleksije članova istraživačkog tima tijekom analize, (5) poticajnost, kao predvidivi odjek i utjecaj nalaza za različite skupine čitateljske publike, (6) značajnost doprinosa – konceptualno-teorijski, metodološki, praktični, heuristički, moralni, (7) etičnost istraživačkog postupka, (8) svrsishodnu koherentnost opisanu kao usklađenost korištenih metoda, postupaka i postavljenih ciljeva te svrsishodno povezivanje nalaza s dosadašnjim istraživanjima i spoznajama. Kao što sama autorica navodi, radi se o korisnom »pedagoškom modelu« koji opisuje najbolju praksu kvalitativnih istraživanja. Iako to nisu smjernice za izvještavanje o kvalitativnim istraživanjima, postoji bitno preklapanje s njima, pogotovo u dijelu koji se odnosi na područja specifična upravo za kvalitativni pristup, a to su točka 3. koja se odnosi na iskrenost istraživača, te točka 4. koja se odnosi na vjerodostojnost istraživanja. Upućujem čitatelje na ovaj rad kao i na knjigu iste autorice koja u završnim poglavljima daje jasne naputke za objavljivanje izvještaja i članaka koji se temelje na kvalitativnim podacima da bi bili koherentni i transparentni, a onda i objavljeni u časopisima (Tracy, 2013.).

Kao polazište razvoja *Smjernica za izvještavanje o kvalitativnim istraživanjima* i njihovo objavljivanje u *Ljetopisu socijalnog rada*, predlažem listu od 32 kriterija za izvještavanje o kvalitativnim istraživanjima provedenima korištenjem intervjua i fokusnih grupa (FG) poznatih kao COREQ (Consolidated criteria for reporting qualitative research) (Tong, Sainsbury i Craig, 2007.). Jedan od razloga za ovaj odabir

jest to što je predložena lista ciljano usmjerena na kvalitativna istraživanja provedena intervjui i fokusnim grupama (što je dominantna metoda u radovima koji dolaze u *Ljetopis socijalnog rada*), te što je sustavno priređena. Tong, Sainsbury i Craig (2007.) razvili su ovu listu temeljem opsežne analize publikacija koje se bave kriterijima i ček-listama za procjenu kvalitativnih istraživanja, a koje su identificirali preko Cochrane i Campbell protokola, te Medline i CINAHL baza podataka. Identificirali su 76 relevantnih kriterija temeljem 22 ček-liste. Kriterije koji su bili nejasno ili preširoko definirani ili nepraktični za procjenu su isključili, a preostala 32 kriterija su grupirali u tri područja: (1) istraživački tim i refleksivnost, (2) nacrt istraživanja i (3) analiza podataka i izvještavanje. Prijevod opisa i objašnjenje ovih područja nalazi se u prilogu na kraju rada. Kriteriji koju su se najčešće nalazili u analiziranim ček-listama odnosili su se na metode uzorkovanja, način prikupljanja podataka, opis identifikacije tema i način prikazivanja rezultata, uključujući korištenje citata iskaza sudionika.

Temeljem analize objavljenih relevantnih članaka u *Ljetopisu socijalnog rada* (Ajduković, 2013.) navedenim kriterijima sam dodala još šest koji su navedeni pod točkama 9, 11, 12, 26, 28 i 38, a odnose se na teorijski kontekst istraživanja, izbor metode prikupljanja podataka, etička pitanja, odstupanja od planiranog nacrta istraživanja, opis okvira analize podatka, te navođenje ograničenja istraživanja.

Tablica 2. Kriteriji za izvještavanje o kvalitativnim istraživanjima u kojima se koriste intervjui i fokusne grupe (prilagođeno i nadopunjeno za potrebe *Ljetopisa socijalnog rada* prema Tong, Sainsbury i Craig, 2007.: 352)

Kriterij	Pitanje
1. područje: Istraživački tim i refleksivnost	
Podaci o istraživača	
1. Intervjuer/voditelj fokusnih grupa	Je li autor vodio intervju ili fokusnu grupu? Ako nije, tko je proveo intervju ili fokusnu grupu?
2. Kompetentnost /razina obrazovanja istraživača	Na čemu se temelji vjerodostojnost istraživača? Koje obrazovanje ima istraživač?
3. Zanimanje	Koje je bilo zanimanje istraživača u vrijeme provođenja istraživanja?
4. Rod	Je li istraživač muškarac ili žena?
5. Iskustvo i izobrazba	Kakvo iskustvo ili izobrazbu iz kvalitativnu metodologiju ima istraživač?
Odnos sa sudionicima	
6. Uspostavljanje odnosa	Kako je uspostavljen odnos sa sudionicima? Je li odnos bio uspostavljen prije početka istraživanja?

M. Ajduković: Kako izvještavati o kvalitativnim istraživanjima?

7. Informiranost sudionika o istraživanju/istraživaču	Što su sudionici znali o istraživanju (npr. osobnim ciljevima istraživača, razlozima za provedbu istraživanja)
8. Osobine istraživača	Koje osobine su navedene o intervjueru/voditelju FG (npr. pristranosti, preduvjerenja, i interesi za temu istraživanja)?
2. područje: Nacrt istraživanja	
Teorijski i metodološki okvir	
9. Teorijski kontekst istraživanja	Jesu li istraživačka pitanja relevantna i dobro uklopljena u širi teorijski kontekst istraživanja?
10. Metodološka orijentacija, pristup i teorija	Koji je metodološki pristup korišten u istraživanju? (npr. utemeljena teorija, analiza diskursa, etnografija, fenomenologija, analiza sadržaja)? Je li odabrani pristup utemeljen?
11. Odabir metode prikupljanja podatka	Koji je metodološko-spoznajni razlog za izbor intervjua odnosno fokusne grupe?
12. Etička pitanja	Jesu li opisana relevantna etička pitanja i procedure?
Odabir sudionika	
13. Uzorkovanje	Kako su sudionici odabrani? (npr. namjerni uzorak, prigodni uzorak, metoda „snježne grude“, odnosno lančano uzorkovanje)
14. Okupljanje sudionika	Kako se pristupilo sudionicima? (npr. licem-u-lice, telefonski, poštom, e-mailom)
15. Veličina uzorka	Koliko je sudionika sudjelovalo u istraživanju?
16. Nesudjelovanje	Koliko je osoba odbilo sudjelovati u istraživanju ili je odustalo tijekom provedbe? Koji su bili razlozi?
17. Opis uzorka	Jesu li važna obilježja uzorka opisana? (npr. demografska obilježja)
Kriterij	
Pitanje	
Okruženje	
18. Okruženje u kojem je provedeno istraživanje	Gdje su podaci prikupljeni? (npr. kod kuće, u nekoj instituciji čiji su sudionici korisnici, na radnom mjestu). Jesu li navedene specifičnosti šireg (geografskog) okruženja provedbe istraživanja vezane za temu istraživanja?
19. Prisutnost drugih osoba	Je li još netko osim istraživača i sudionika istraživanja bio prisutan prilikom prikupljanja podataka? Tko? Zbog čega?
Prikupljanje podataka	
20. Vodič za intervju/fokusnu grupu	Jesu li autori prikazali pitanja, potpitanja, smjernice ili tematske cjeline? Je li provedeno pilot istraživanje?
21. Ponovljeni intervjui	Je li bilo ponavljanja intervjua? Ako jest, koliko? Zbog čega?

22. Audio/video snimanje	Je li istraživač koristio audio ili video snimanje za prikupljanje podataka?
23. Terenske bilješke	Je li istraživač vodio bilješke tijekom i/ili nakon provođenja intervjua ili fokusnih grupa?
24. Trajanje	Koliko su intervjui ili fokusne grupe trajali?
25. Zasićenje podacima	Je li se raspravljalo o spoznajnom zasićenju podacima odnosno tome jesu li ili ne novi podaci pridonosili novim spoznajama od značaja za istraživačka pitanja?
26. Odstupanje od planiranog načina prikupljanja podataka ili odabira sudionika nacrta istraživanja	Je li došlo, i ako je zbog čega, do odstupanje od planiranog načina prikupljanja podataka ili odabira sudionika istraživanja? Kako su terenski istraživači ili istraživački tim odlučivali o postupanju u takvim situacijama?
27. Provjera transkripata	Jesu li transkripti poslani/ dani na pregled sudionicima zbog provjere autentičnosti prijepisa razgovora?
3. područje: Analiza i zaključci	
Analiza podataka	
28. Opis analize podatka	Je li navedeni postupak obrade podataka sukladan s odabranim metodološkim pristupom?
29. Broj osoba koje kodiraju podatke	Koliko je osoba kodiralo podatke? Ukoliko je bilo više osoba koje su vršile obradu podataka, kako je postignut konsenzus oko završne strukture rezultata?
30. Opis postupka kodiranja	Jesu li autori prikazali opis postupka kodiranja i opis kodne strukture?
31. Izvođenje tema	Jesu li teme identificirane unaprijed ili izvedene iz podataka?
32. Računalni program (softver)	Je li korišten neki računalni program za obradu i upravljanje podacima? Ako da, koji?
33. Provjera rezultata od strane sudionika	Jesu li sudionici dali povratne informacije o nalazima?
Izvjštavanje	
34. Navođenje izjava	Jesu li prikazani navodi izjava sudionika kako bi se opisale teme/zaključci? Je li svaki prikazani odgovor sudionika identificiran (npr. šifra sudionika)?
35. Dosljednost interpretacije podataka i zaključaka	Postoji li dosljednost između prikazanih rezultata i zaključaka?
36. Jasnoća glavnih tema	Jesu li glavne teme jasno prikazane u zaključcima?
37. Jasnoća sporednih tema	Postoji li opis različitih ili odstupajućih slučajeva ili rasprava o sporednim temama?
38. Ograničenje istraživanja	Jesu li se autori kritički i cjelovito osvrnuli na ograničenja istraživanja?

Iako ovih 38 kriterija za izvještavanje dobro pokrivaju ključne metodološke aspekte o kojima treba voditi računa u planiranju i provođenju istraživanja, oni ne

daju odgovore (niti im je to namjera) na najčešće metodološke dileme i pitanja npr. kako formirati namjerni uzorak, koliki treba biti broj sudionika intervjua ili broj i sastav fokusnih grupa koji je nužan za valjanost zaključivanja itd. To je i dalje u domeni istraživača koji treba svoje izbore i odluke vezane uz nacrt i provođenje istraživanja obrazložiti konzultirajući metodološku literaturu u ovom području. Tako je npr. nužno, kada se koristi namjerno uzorkovanje, navesti po kojim kriterijima je namjerni uzorak formiran. Ili, ako je planiran i uključen uzorak od 10, 15 ili 20 sudionika intervjua, zbog čega se očekivalo da taj broj može dovesti do potrebnog teorijskog zasićenja podacima, te kako je ta odluka vezana uz metodološki pristup (npr. radi li se o utemeljenoj teoriji ili fenomenološkom pristupu). Također treba objasniti kako i zašto su korištena načela homogenosti i heterogenosti pri sastavljanju fokusne grupe, te kako je to moglo utjecati na bogatstvo sadržaja i grupnu dinamiku, pa tako i na dobivene rezultate? Zbog čega je upravo odabrana fokusna grupa/e ili/i intervjua kao način prikupljanja podataka i kako je to vezano uz metodološki pristup i istraživačka pitanja?

Polazeći od ovih kriterija, samo ću se kratko osvrnuti na analizu članaka objavljenih u *Ljetopisu socijalnog rada* (Ajduković, 2013.). Uz vrijedne izuzetke, gotovo da i nema spomena o kompetencijama za provođenje kvalitativnih istraživanja te o nekim relevantnim obilježjima istraživača (npr. moguća pristranost, pretpostavke, razlozi i interesi za temu istraživanja). Dominantni su prigodni i mali uzorci ili podaci prikupljeni samo jednom fokusnom grupom, ali izostaje rasprava o postizanju teorijskog zasićenja i bogatstva tako dobivenih podataka. Ne analiziraju se ili se ne osvrće uopće na sporedne teme ili odstupajuće slučajeve. Prisutan je raskorak između prikupljenih podataka i zaključaka itd. (Milas (2005.) i Mesec (1998.) gotovo su isključivi izvori vezani uz metodološke aspekte istraživanja, no često ih se navodi rutinski. Ne navodi se, a ponekad je riječ i o nerazumijevanju vrste metodološkog pristupa korištenog u istraživanju (npr. utemeljena teorija, analiza diskursa, etnografija, fenomenologija, analiza sadržaja). Najčešće se koriste intervjua ili fokusne grupe, ali se stječe dojam da taj izbor nije vezan uz to što je najprimjerenije ciljevima istraživanja, već je ishod nekih subjektivnih, objektivnih i kontekstualnih okolnosti.

ZAVRŠNI OSVRT

Trenutno nema podataka o tome koliko se COREQ ili slične liste koriste u praksi, te ukoliko se koriste, je li to pridonijelo poboljšanju kvalitete izvještavanja o kvalitativnim istraživanjima. No uvođenje kriterija objavljivanja u neka druga područja, kao npr. u prikaz nalaza meta-analiza (Delaney, Bagshaw, Ferland, 2005.), dovelo je do poboljšanja kvalitete izvješćivanja u tom području. Neki autori navode (npr.

Buus i Agdal, 2013.) da nije jasno kako treba koristiti COREQ kriterije. Treba li ih se tumačiti kao točan popis onoga što treba uzeti u obzir pri ocjeni kvalitete? Ili kao smjernice u procjeni kvalitete određenog istraživanja? Smatram da ih kompetentni recenzent treba koristiti u ovom drugom smislu. Pri tome će, vodeći računa o teorijskim okvirima rada i obilježjima kvalitativnog pristupa koji se koristi u istraživanju, ocijeniti relevantnost metodologije, teorijski okvir i metode i usklađenost teorijskih pretpostavki i metoda, te u skladu s time podobnost rada za objavljivanje i potrebne dopune.

U izradi ovog teksta suočila sam se s izazovom kako »uvoditi red« u područje istraživanja koje doživljam vrlo kreativnim i kako ne nuditi »recept« u prostoru intelektualne »pustolovine«. Također se pitam kakav učinak će imati primjena ovih *Smjernica* na opseg kvalitativnih radova. Iz uloge voditeljice doktorskog i specijalističkih studija opseg radova u kojima se koriste kvalitativne metode me ne brine, a ove *Smjernice* koje su namijenjene i studentima poslijediplomskih studija mogu biti vrlo koristan „alat“ koji će podsjetiti i studente i mentore na razmišljanje o nekim inače zanemarenim područjima u dosadašnjem izvještavanju o kvalitativnim istraživanjima u nas, kao što je npr. reflektiranje istraživača o svojim obilježjima i obilježjima odnosa sa sudionicima ili opis kako su integrirali sporedne ili odstupajuće teme u zaključke. No kao urednica *Ljetopisa socijalnog rada* osjećam određenu zabrinutost kako će autori postići ravnotežu između nužno ograničenog opsega rada i potrebe refleksivnosti i osiguravanja dodatnih informacija o istraživanju što zahtjeva određeni prostor. Ilustrirat ću to jednim primjerom. Smisao ovih *Smjernica* nije usmjeravanje autora na puko nabranje npr. značajnih informacija o autoru/istraživaču – zanimanje, rod, drugi značajni identiteti, profesionalno ili/i životno iskustvo, područja stručnog usavršavanja, istraživačke kompetencije. *Smjernice* navode o kojim područjima treba izvještavati, no ključno je kritičko promišljanje autora o tome kako su njegova ili njezina obilježja ili obilježja istraživačkog tima mogla utjecati na bilo koji aspekt istraživanja: od formuliranja istraživačkih pitanja, prikupljanja podataka ili/i njihove analize do interpretacije, ili kako je kontekst i interakcija sa sudionicima mogla djelovati na provedbu istraživanja. Dakle, *Smjernice* samo upućuju na elemente koji su značajni za procjenu kvalitete istraživanja, njegove vjerodostojnost i dosljednost.

Vraćam se ponovno na ključno pitanje prethodnog odlomka, kako postići ravnotežu između nužno ograničenog opsega radova s jedne strane te potrebe za detaljnim informacijama o kvalitativnom istraživanju s druge strane. Dobro rješenje su tzv. *podupirući prilozi* koji nisu dio tiskanog rada, ali su njegova nadopuna s originalnim informacijama/podacima koji zbog opsega ne mogu biti uključeni u sam rad. Danas upute za takve podupiruće priloge imaju i koriste, uz neke manje terminološke razlike značajni izdavači časopisa. Tako ih npr. Wiley-Blackwell ime-

nuju kao podupiruće informacije (eng. *supporting information*)⁴, Sage kao dopunske datoteke (eng. *supplementary files*)⁵, neki časopisi kao podupiruće materijale (eng. *online supporting material*). Zajedničko im je da jasno naglašavaju da su ti prilozi sastavni dio teksta koji je podvrgnut recenziji, te da se u recenzentskom postupku odlučuje hoće li ili ne biti dostupni u on-line izdanju članka. Također je opisano na koji način trebaju biti grafički oblikovani i imenovani, te kako trebaju biti navedeni u tekstu i dostupni kao zasebna datoteka. U slučaju kvalitativnih istraživanja u *podupirućim prilogima* mogu se navesti podaci spomenuti u prethodnom odlomku. Uvođenje pravila za ovakve dopunske datoteke je novi izazov za uredništvo *Ljetopisa socijalnog rada* od 2015. godine. I ovaj tekst bio bi kraći za 4 stranice da imamo takvu praksu.

Da sažmem. Odabir, dopuna i objavljivanje ovih *Smjernica za izvještavanje o kvalitativnim istraživanjima* je početak rada uredništva *Ljetopisa socijalnog rada* u osiguranju kvalitete radova u ovom području. Moja je nakana da u naredne dvije godine sustavno prikupljamo povratne informacije i autora i recenzenata o tome koliko su im ove *Smjernice* bile od koristi, postoje li nejasnoće u njihovoj primjeni, nedostaju li neki kriteriji i slično. Naime, slažem se sa Smithom i Hodkisonom (2005.) da ovakve ček-liste trebaju biti otvorene, podvrgnute promjeni te poticaj raspravi o interpretaciji pojedinih kriterija. Pri tome treba također voditi računa o socijalnom, kulturalnom i povijesnom kontekstu u kojem se one primjenjuju (Smith i Hodkison, 2005.). Kao što su čitatelji mogli vidjeti, i COREQ lista je za potrebe našeg okruženja već proširena s prvobitnih 32 na 38 kriterija izvještavanja.

Dakle, pozivam istraživače, recenzente i čitatelje, kao i mentore kvalitativnih istraživanja da iznesu svoje mišljenje o *Smjernicama* te da sudjeluju u njihovom unapređenju. Naime, kao što Smith i Hodkison kažu (2005.: 922): "Svaka lista se može osporiti, promijeniti ili/i mijenjati, ali ne primarno kroz apstraktnu raspravu o pojedinom kriteriju/stavci, već kroz primjenu na stvarnim istraživanjima". Nakon dvije godine primjene i dijaloga sa suradnicima i korisnicima časopisa na odgovarajući ćemo način objediniti i sažeti dobivene povratne informacije i ugraditi ih u *Smjernice za izvještavanje o kvalitativnim istraživanjima Ljetopisa socijalnog rada*.

U međuvremenu ćemo barem poticati objavljivanje uredničkih uvodnika ili/i pozvane radove ili metodološke osvrtne koji opisuju novine u kvalitativnoj metodologiji, problematiziraju najčešće kritičke točke u kvalitativnim istraživanjima i usklađivanje terminologije. Jedna od tema koja bi bila dobra za početak takve prakse je osvrt na specifičnu terminologiju u kvalitativnim istraživanjima, npr. o upotrebi pojma vjerodostojnost vs. valjanost ili dosljednost vs. pouzdanost.

⁴ <http://authorservices.wiley.com/bauthor/suppinfo.asp>

⁵ www.uk.sagepub.com/.../Supplemental_data_on_sjo_guidelines_for_authors.doc

I na kraju, želim se osvrnuti na mišljenje Patton (1988.), s kojim se slažem, da je kvalitativno istraživanje i znanost i umjetnost. Znanstveni dio je sustavnost, analitičnost, rigoroznost, discipliniranost i kritičnost perspektiva. Umjetnički dio je zaigranost, pustolovnost, metaforičnost, kreativnost i pronicljivost. Izazov je uspostaviti ravnotežu te čuvati vjerodostojnost i dosljednost koja je povezana s tri neovisna, ali ipak povezana obilježja:

- rigoroznosti postupaka i metoda prikupljanja podataka visoke kvalitete koji su pažljivo analizirani
- vjerodostojnosti istraživača koja ovisi o izobrazbi, iskustvu, načinu vođenja bilješki o istraživačkom radu, samoprezentaciji
- spoznajnom opredjeljenju za fenomenološku paradigmu, istinsko poštovanje kvalitativne metode, induktivne analize i holističkog razmišljanja.

Nadam se da će ove *Smjernice* pridonijeti da otvorenost i fleksibilnost kvalitativnog pristupa ne preraste u neodgovornost i neozbiljnost, ali da pri tome njihova sustavna primjena ne preraste u rigidnost.

LITERATURA

1. Ajduković, D. (2008). Odgovornosti istraživača i valjanost kvalitativne metodologije. U: Koller-Trbović, N. & Žižak, A. (ur.), **Kvalitativni pristup u društvenim znanostima**. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, 37-53.
2. Ajduković, M. (2013). **Kritične točke u kvalitativnim istraživačkim nacrtima i radovima: kako učiti iz grešaka?**. Izlaganje na simpoziju „Odabrane teme kvalitativne metodologije“. Zagreb: Doktorski studij socijalnog rada i socijalne politike, 21. i 22. veljače 2013.
3. Anfara, V. A., Brown, K. M., & Mangione, T. L. (2002). Qualitative analysis onstage: Making the research process more public. **Educational Researcher**, 31(7), 28-38.
4. Barbour, R. S. (2001). Checklists for improving rigour in qualitative research: A case of the tail wagging the dog? **British Medical Journal**, 322 (7294), 1115-1117.
5. Buus, N. & Agdal, R. (2013). Can the use of reporting guidelines in peer-review damage the quality and contribution of qualitative health care research? **International Journal of Nursing Studies**, 50 (1), 1289-1291.
6. Chenail, J. S., & Chenail, R. J. (2011). Communicating qualitative analytical results following Grice's conversational maxims. **The Qualitative Report**, 16 (1), 276-285.

7. Chenail, R. J. (2011). **Composing and appraising qualitative research reports: Collected Web resources, articles, chapters, and books.** Qualitative research resource series. Nova Southeastern University. http://www.nova.edu/ssss/QR/writing_2011. (10. 10. 2014.)
8. Čaćinović Vogrinčić, G., Kopal, L., Mešl, N. & Možina, M. (2007). **Uspostavljanje radnog odnosa i osobnog kontakta u socijalnom radu.** Zagreb: Pravni fakultet, Biblioteka socijalni rad.
9. Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (eds.) (2005). **The Sage handbook of qualitative research.** Thousand Oaks: Sage Publications.
10. Dworkin, S. L. (2012). Sample size policy for qualitative studies using in-depth interviews. **Archive of Sexual Behaviour**, 41, 1319-1320.
11. Elliott, R., Fischer, C. T. & Rennie, D. L. (1999). Evolving guidelines for publication of qualitative research studies in psychology and related fields. **British Journal of Clinical Psychology**, 38 (3), 215-229.
12. Hannes, K., Lockwood, C. & Pearson, A. (2010). A comparative analysis of three online appraisal instruments' ability to assess validity in qualitative research. **Qualitative Health Research**, 20 (12), 1736-1743.
13. Koller-Trbović, N. & Žižak, A. (ur.) (2008). **Kvalitativni pristup u društvenim znanostima.** Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
14. Krueger, R. A. & Casey, M. A. (2000). **Focus groups. A practical guide for applied research.** Thousand Oaks CA: Sage Publications.
15. Lietz, C. A. & Zayas, L. E. (2010). Evaluating qualitative research for social work practitioners. **Advances in Social Work**, 11(2), 188-202.
16. Matthews, S. H. (2005). Crafting qualitative research articles on marriages and families. **Journal of Marriage and Family**, 67(4), 799-808.
17. Malterud, K. (2001). Qualitative research: Standards, challenges, and guidelines. **The Lancet**, 358, 483-488.
18. Milas, G. (2005). **Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima.** Jastrebarsko: Slap.
19. Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). **Qualitative data analysis.** (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
20. Padgett, D. (2008). **Qualitative methods in social work.** Los Angeles: Sage (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
21. Patton, M. Q. (1988). Paradigms and pragmatism. In: D. M. Fetterman (ed.), **Qualitative approaches to evaluation in education: The silent scientific revolution.** N.Y.: Praeger, 116-137.
22. Reynolds, J., Kizito, J., Ezumah, N., Mangesho, P., Allen, E., & Chandler, C. (2011). Quality assurance of qualitative research: A review of the discourse. **Health Research Policy and Systems/BioMed Central**, 9, 43.

23. Rimac, I. & Ogresta, J. (2012). Etički standardi primjene fokusnih grupa u istraživanju nasilja nad djecom. **Ljetopis socijalnog rada**, 19 (3), 479-514.
24. Rubel, D. & Villalba, A. (2009). How to publish qualitative research in JSGW: A couple more voices in the conversation. **Journal for Specialists in Group Work**, 34(4), 295-306.
25. Sandelowski, M. (1998). Writing a good read: Strategies for re-presenting qualitative data. **Research in Nursing & Health**, 21(4), 375-382.
26. Siegle, D. & McCoach, D. B. (2008). The first word: A letter from the co-editors on submitting qualitative research. **Journal of Advanced Academics**, 19(3), 373-375.
27. Smith, J. K. & Hodkison, P. (2005). Relativism, criteria, and politics. In: Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (eds.) **The Sage handbook of qualitative research**. Thousand Oaks: Sage Publications, 915-932
28. Stige, B., Malterud, K. & Midtgarden, T. (2009). Toward an agenda for evaluation of qualitative research. **Qualitative Health Research**, 19 (10), 1504-1516.
29. Urbanc, K. & Ajduković, M. (2010). Novi model rada centra za socijalnu skrb: Izazovi i preporuke. **Ljetopis socijalnog rada**, 17 (3), 353- 389.
30. Vejmelka, L. & Švenda-Radeljak, K. (2014). Ljetopis socijalnog rada (1994.-2013.) - dvadeset godina kontinuiranog izlaženja. **Ljetopis socijalnog rada**, 21 (2), 313-333.
31. Vučković Juroš, T. (2011). Reporting on the issues of research rigour and ethics: The case of publications using qualitative methods in the Croatian social science journals. **Revija za sociologiju**, 41 (2), 162-184.
32. Tong, A., Sainsbury, P. & Craig, J. (2007). Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ). **International Journal for Quality in Health Care**, 19 (6), 349-357.
33. Tracy, S. J. (2010). Qualitative quality: Eight "big-tent" criteria for excellent qualitative research. **Qualitative Inquiry**, 16 (10), 837-851.
34. Tracy, S. J. (2013). **Qualitative research methods: collecting evidence, crafting analysis, communicating impact**. Chichester, West Sussex, UK: Wiley-Blackwell.

Prilog 1. Kronološki popis objavljenih radova u kojima se koristio ili koji govore o kvalitativnom pristupu u Ljetopisu socijalnog rada u razdoblju od 1994. do 2013. godine

1. Sladović Franz, B. (2004). Mišljenje stručnjaka o izdvajanju djece iz obitelji: Rezultati intervjua. *Ljetopis socijalnog rada*, 11 (1), 115–130.
2. Sladović Franz, B. (2004). Odabir izvanobiteljskog smještaja djece ugroženog razvoja u obitelji. *Ljetopis socijalnog rada*, 11 (2), 215–228.
3. Žižak, A. & Vučinić Knežević, M. (2004). Značaj djetetovog doživljaja i opisa roditelja u socijalnopedagoškom dijagnosticiranju. *Ljetopis socijalnog rada*, 11 (2), 191–214.
4. Laklija, M., Pećnik, N. & Sarić, R. (2005). Zaštita najboljeg interesa djeteta u postupku razvoda braka roditelja. *Ljetopis socijalnog rada*, 12 (1), 7–38.
5. Kletečki Radović, M. & Kregar Orešković, K. (2005). Kvalitativna analiza iskustava udomitelja. *Ljetopis socijalnog rada*, 12 (1), 67–88.
6. Koller-Trbović, N. & Žižak, A. (2006). Samoiskaz djece i mladih s rizikom u obitelji i/ili ponašanju o doživljaju društvenih intervencija. *Ljetopis socijalnog rada*, 13 (2), 12–31.
7. Sladović Franz, B., Kregar Orešković, K. & Vejmelka, L. (2007). Iskustvo života u dječjem domu: Kvalitativna analiza izjava mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (3), 553–578.
8. Džombić, A. & Urbanc, K. (2009). Uključenost osoba s invaliditetom u nastavu socijalnog rada. *Ljetopis socijalnog rada*, 16 (2), 355–374.
9. Skokandić, S. & Urbanc, K. (2009). Sudjelovanje korisnika u nastavi studenata socijalnog rada – perspektiva nastavnika. *Ljetopis socijalnog rada*, 16 (2), 299–325.
10. Sladović Franz, B. & Branica, B. (2010). Percepcija stručnjaka o očevima u provedbi nadzora nad izvršavanje roditeljske skrbi. *Ljetopis socijalnog rada*, 17 (1), 93–108.
11. Sivrić, M. & Leutar, Z. (2010). Socijalni rad s osobama s invaliditetom u neprofitnom sektoru. *Ljetopis socijalnog rada*, 17 (2), 241–262.
12. Ajduković, M. & Urbanc, K. (2010). Kvalitativna analiza iskustava stručnih djelatnika kao doprinos evaluaciji procesa uvođenja novog modela rada u centra za socijalnu skrb. *Ljetopis socijalnog rada*, 17 (3) 319–352.
13. Matić, V. (2011). Razvoj supervizijskog odnosa u superviziji psihosocijalnog rada. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (2), 217–244.
14. Rusac, S. (2011). Motivacija za superviziju socijalnih radnika u domovima za starije i nemoćne osobe. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (2), 305–331.
15. Tuđa-Družinec, Lj. (2011). Utjecaj profesionalnog iskustva supervizora i konteksta na supervizijski proces u pomažućim profesijama. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (2), 333–363.

16. Laklija, M., Kolega, K., Božić, T., Mesić, M. (2011). Značaj komunikacijskih procesa u superviziji iz perspektive supervizora. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (2), 365-382.
17. Kusturin, S. (2011). Smjernice za prezentaciju supervizije psihosocijalnog rada. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (2), 383-414.
18. Mešl, N., Kodele, T., Čačinović Vogrinčić, G. (2012). The role of contemporary social work concepts in dealing with learned helplessness of children with learning difficulties. *Ljetopis socijalnog rada*, 19 (2), 191-213.
19. Rimac, I. & Ogresta, J. (2012). Etički standardi primjene fokusnih grupa u istraživanju nasilja nad djecom. *Ljetopis socijalnog rada*, 19 (3), 479-514.
20. Leutar, Z., Leutar, I., Turčinović, J. (2013). Iskustvo socijalnih radnika o duhovnosti u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 20 (2), 215-239.
21. Milić Babić, M., Franz, I. & Leutar, Z. (2013). Iskustva s ranom intervencijom roditelja djece s teškoćama u razvoju. *Ljetopis socijalnog rada*, 20 (2), 453-480.

Prilog 2. COREQ: Prijevod sadržaja i objašnjenja 32 kriterija (Tong, Sainsbury i Craig, 2007.: 351-356)

1. područje: Istraživački tim i reflektivnost

(1) Osobna obilježja: Istraživači u kvalitativnim istraživanjima intenzivno su uključeni u proces istraživanja i surađuju sa sudionicima te stoga ne mogu u potpunosti izbjeći osobnu pristranost. Stoga istraživači trebaju prepoznati i pojasniti čitateljima svoj identitet, vjerodostojnost, zanimanje, rod, iskustvo i područje stručnog usavršavanja. To povećava vjerodostojnost prikazanih nalaza jer daje čitateljima mogućnost da procijene kako su ti čimbenici mogli utjecati na opažanja i interpretacije istraživača.

(2) Odnos sa sudionicima: Odnos i stupanj interakcije između istraživača i sudionika treba se opisati jer to može imati utjecaj na odgovore sudionika i na istraživačevo razumijevanje fenomena. Na primjer, kliničar-istraživač može dubinski razumjeti probleme pacijenata, ali njegovo sudjelovanje u skrbi o tim pacijentima može spriječiti iskrenu raspravu s pacijentima-sudionicima ako oni vjeruju da će njihovi odgovori utjecati na njihovo liječenje. Radi transparentnosti istraživač treba navesti svoje pretpostavke i osobnu zainteresiranost za temu istraživanja.

2. područje: Nacrt istraživanja

(3) Teorijski okvir: Istraživači trebaju razjasniti teorijske pristupe u okviru kojih su proveli svoje istraživanje kako bi čitatelji mogli razumjeti način na koji su istraživači istraživali svoja istraživačka pitanja i ciljeve. Teorijski pristupi u kvalitativnim istraživanjima su: utemeljena teorija, za izgradnju teorije iz podataka; etnografija, za razumijevanje kulture skupina sa zajedničkim obilježjima; fenomenologija, za opisivanje značenja i smisla iskustava; analiza diskursa, za analizu jezičnog izražavanja; i analiza sadržaja, za sustavno organiziranje podataka u strukturiranome obliku.

(4) Odabir sudionika: Istraživači trebaju navesti kako su odabrani sudionici. Obično se koristi namjerno uzorkovanje, koje uključuje odabir sudionika koji dijele određena obilježja i imaju potencijal za pružanje bogatih, relevantnih i različitih podataka koji su značajni za istraživačko pitanje. Prigodno uzorkovanje je manje poželjno jer može dovesti do toga da se ne obuhvate važne perspektive osoba do kojih je teško doći. Treba točno navesti i pokušaje regrutiranja sudionika i razloge nesudjelovanja kako bi se smanjila vjerojatnost iznošenja neosnovanih tvrdnji. Istraživači trebaju navesti veličinu uzorka u svom istraživanju kako bi omogućili čitateljima da procijene raznolikost uključenih perspektiva.

(5) Okruženje: Istraživači trebaju opisati kontekst u kojem su prikupljeni podaci jer to dodatno objašnjava zbog čega su sudionici odgovorili na određeni način. Na primjer, sudionici mogu biti suzdržaniji i osjećati se lišenima osobne moći ako se razgovor održava u bolničkom okruženju. Treba navesti informaciju o prisutnosti osoba koje ne sudjeluju u istraživanju tijekom intervjua ili fokusnih grupa jer to također može utjecati na stavove i mišljenja koja su sudionici iskazali. Na primjer, roditelji mogu biti neskloni razgovarati o osjetljivim temama ako su prisutna njihova djeca. Treba prikazati obilježja sudionika, poput osnovnih demografskih podataka, kako bi čitatelji mogli razmotriti relevantnost nalaza i interpretacija za vlastitu situaciju. To također omogućuje čitateljima da procijene jesu li istražene i uspoređene perspektive različitih skupina, kao što su pacijenti i pružatelji zdravstvenih usluga.

(6) Prikupljanje podataka: Treba prikazati pitanja i potpitanja koja se koriste u prikupljanju podataka kako bi čitatelji bolje razumjeli fokus istraživača i mogli procijeniti jesu li sudionici bili poticani na otvoreno izražavanje svojih stavova. Istraživači također trebaju izvijestiti o tome jesu li ponavljali intervjue jer to može utjecati na odnos koji se razvija između istraživača i sudionika i na bogatstvo dobivenih podataka. Treba navesti i metodu snimanja izjava sudionika. Općenito, audio zapis i transkript točnije odražavaju stavove sudionika od bilješki istraživača, pogotovo ako sudionici provjere točnost svog transkripta. Treba navesti razloge za odustajanje od audio snimanja. Uz to, bilješke s terena dodaju kontekstualne detalje i neverbalnu komunikaciju, što se također koristi u analizi i interpretaciji podataka. Treba navesti trajanje intervjua ili fokusne grupe jer to utječe na količinu dobivenih podataka. Istraživači također trebaju pojasniti jesu li regrutirali sudionike sve dok od novih sudionika nisu dobivali nove spoznaje (zasićenje podacima).

3. područje: Analiza i zaključci

(7) Analiza podataka: Uključivanje većeg broja osoba koje kodiraju podatke ili drugih metoda triangulacije može ukazivati na šire i složenije razumijevanje fenomena. Vjerodostojnost predočenih nalaza može se procijeniti ako je jasno opisan proces kodiranja (odabir značajnih dijelova iz izjava sudionika) te način izvođenja i identifikacije tema. Opisi kodiranja pokazuju kako su istraživači percipirali, provjeravali i razvijali svoje razumijevanje podataka. Istraživači ponekad koriste softverske pakete kako bi olakšali pohranu, pretraživanje i kodiranje kvalitativnih podataka. Uz to, dobivanje povratnih informacija o zaključcima od sudionika u istraživanju dodaje valjanost istraživačevim interpretacijama tako što osigurava da su značenja i perspektive sudionika zastupljeni, a ne umanjeni zbog istraživačevih ciljeva i znanja.

M. Ajduković: Kako izvještavati o kvalitativnim istraživanjima?

(8) Izvještavanje: Ako su prikazani popratni citati, istraživači trebaju uključivati citate različitih sudionika kako bi povećali transparentnost i pouzdanost svojih zaključaka i interpretacija podataka. Čitatelji bi trebali imati mogućnost procijeniti dosljednost između prikazanih podataka i nalaza istraživanja, uključujući i glavne teme i podteme. U kvalitativnim istraživačkim publikacijama trebaju jasno biti navedeni sažeti nalazi, interpretacije i nastale teorije.

Marina Ajduković

Department of Social Work

Faculty of Law

University of Zagreb

HOW TO REPORT ON QUALITATIVE RESEARCH? GUIDELINES FOR RESEARCHERS, MENTORS AND REVIEWERS

SUMMARY

Conducting qualitative research is increasingly popular in social work and social policy. At the same time there is a lack of guidelines for reporting and presenting qualitative data and research, which are essential in assessing their credibility. The aim of this paper is to present the Guidelines for Reporting Qualitative Research that will be used by the journal Annual of Social Work from year 2015. The starting point for the development of these guidelines was a list of 32 criteria for reporting qualitative research conducted by means of interviews and focus groups known as COREQ (Tong, Sainsbury and Craig, 2007). Based on the analysis of articles published in the Annual of Social Work this list was complemented with another six criteria related to the theoretical context of a study, choice of data collection methods, ethical issues, modification of the planned research design, framework for data analysis and study limitations. Based on its application in practice and feedback from the authors and reviewers, these guidelines will be revised and open to amendments if needed.

Key words: *qualitative research, credibility, criteria for reporting.*